

УДК 351.822

Дячек В.В.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри маркетингу та менеджменту ЗЕД
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Пастухова Н.В.

магістр
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДІВ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СУЧАСНИХ УМОВАХ МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено аналізу методів регулювання валютної системи на тлі міжнародної економічної діяльності. Розкрито сутність валютної системи, методи її регулювання та аналіз їх практичної значимості. Виявлено низку недоліків у системі даних методів, а також негативні наслідки від їх упровадження. Зроблено відповідні висновки та надано рекомендації щодо напрямку вдосконалення методів валютного регулювання.

Ключові слова: валютне регулювання, суб'єкт економічної діяльності, міжнародні розрахунки, офшор, офшорна компанія.

Дячек В.В., Пастухова Н.В. АНАЛИЗ ЭФФЕКТИВНОСТИ МЕТОДОВ ВАЛЮТНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ МЕЖДУНАРОДНОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Статья посвящена анализу методов регулирования валютной системы на фоне международной экономической деятельности. Раскрыты сущность валютной системы, методы ее регулирования и анализ их практической значимости. Выявлен ряд недостатков в системе данных методов, а также негативные последствия от их внедрения. Сделаны соответствующие выводы и даны рекомендации по совершенствованию методов валютного регулирования.

Ключевые слова: валютное регулирование, субъект экономической деятельности, международные расчеты, офшор, офшорная компания.

Dyachek V.V., Pastukhova N.V. ANALYSIS OF EFFICIENCY OF METHODS OF CURRENCY SYSTEM REGULATION IN MODERN CONDITIONS OF THE INTERNATIONAL ECONOMIC ACTIVITY

The article is devoted to the analysis of methods of currency system regulation against the background of international economic activity. Within the framework of this topic, the essence of the monetary system, the methods of its regulation and an analysis of their practical importance were revealed. The analysis revealed a number of shortcomings in the system of these methods, as well as the negative consequences from their implementation. Appropriate conclusions were drawn and recommendations were made on the direction of improving the methods of currency regulation.

Keywords: currency regulation, subject of economic activity, international settlements, offshore, offshore company.

Постановка проблеми. Сучасні інтеграційні та глобалізаційні процеси роблять практично неможливим існування економіки країни у формі автаркії. Поглиблення міжнародної спеціалізації та кооперації призвело до зростання обсягів міжнародної торгівлі між країнами та її суб'єктами господарювання, а й фізичними особами. Можливість та ефективність застосування адміністративних заходів щодо регулювання міжнародної торгівлі вкрай обмежена. На перше місце виходять заходи та методи непрямого впливу, так званої «м'якої сили», тому дослідження ефективності валютних обмежень, які періодично встановлюються Національним банком України та іншими центральними банками світу, є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням валютної системи та валютного регулювання займалася ціла низка українських та зарубіжних дослідників. Найбільший внесок у цій галузі вітчизняної науки зробили О.М. Береславська [3], Ю.М. Бездітко [1], В.І. Міщенко [11], А.М. Мороз, М.І. Савлук [12], а найвидатнішими зарубіжними представниками є Дж. Бек, Л. Вуд, Й. Шумпетер [13], Дж. Рікарде та ін.

Мета статті полягає у визначенні ефективності застосування адміністративних та економічних методів валютного регулювання міжнародної економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Валютне регулювання являє собою діяльність уповноважених державних органів, яка спрямована на

організацію функціонування внутрішнього валютного ринку, визначення порядку проведення операцій із валютними цінностями та міжнародних розрахунків, а отже, на регламентацію державної валютної політики України [7].

Суб'єктами валютного регулювання є організації, установи, органи, що впроваджують прями та опосередковані регуляторні заходи, спрямовані на регламентацію та упорядкування міжнародних розрахунків та операцій із валютою і валютними цінностями (Національний банк України, Кабінет Міністрів України, уповноважені банки, Державна податкова інспекція України, Міністерство зв'язку України, Державний митний комітет України).

Об'єктами валютного регулювання є процеси й явища валютних відносин: валютний курс національної грошової одиниці, операції з валютою і валютними цінностями [6].

Валютне регулювання ставить перед собою низку цілей (рис. 1).

Згідно з рис. 1, підтримка стабільного курсу є однією з найважливіших цілей валютного регулювання. Нині пострадянські країни, такі як Україна, Казахстан, Республіка Білорусь та ін., зіштовхуються з падінням курсу за більшої інтеграції в міжнародну торгівлю. Для стабілізації свого курсу дані країни використовують адміністративні методи. Своєю чергою, адміністративні методи включають у себе валютні обмеження, валютну блокаду та регулювання платіжного балансу (табл. 1).

Особливості та дія адміністративних методів валютного регулювання були сформовані та зумовлені умовами оплати в міжнародних розрахунках. Усього у світовій практиці наявні п'ять основних форм міжнародних розрахунків, які відрізняються між собою за тими чи іншими параметрами (табл. 2).

На перший погляд, зміст табл. 1 та 2 свідчить, що методи регулювання міжнародних розрахунків є доцільним та можуть привести до позитивних результатів.

Для стабілізації валютного курсу під час економічних потрясінь Національним банком України до Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» [9] було внесено зміни, відповідно до яких виторг резидентів українських суб'єктів господарювання в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їх валютні рахунки в уповноважених банках у терміни виплати заборгованостей, зазначені в контрактах, але не пізніше 90 календарних днів із дати митного оформлення (оформлення вивізної вантажної митної декларації) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акту або іншого документа, що засвідчує виконання

робіт. Тобто це грошові надходження в іноземній валюті від реалізації товарів і послуг на зовнішньому ринку. У разі порушення резидентами – українськими суб'єктами господарювання граничних термінів повернення валютної виручки, до них можуть бути застосовані штрафні санкції у вигляді пені за кожний день прострочення у розмірі подвійної облікової ставки (приблизно 0,3%) від суми неоподаткованої виручки (вартості недопоставленого товару) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом Національного банку України на день виникнення заборгованості.

Такий інструмент регулювання валютного ринку може здатися дієвим. Але звернемося до табл. 2, не всі імпортери підуть на стовідсоткову передплату за товар чи послуги. Також не всі можуть сплатити за товар та послуги в момент їх отримання. І якщо сучасні Інтернет-технології можуть дати змогу моментально отримати деякі види послуг чи виконані роботи, то продукти необхідно доставити, на що потрібен певний час. А якщо процес доставки буде вимагати більше часу, ніж планувалося, з різних причин: погода, форс-мажор тощо? До того ж є різновиди інкасо та акредитива, які мають на увазі відстрочку платежів

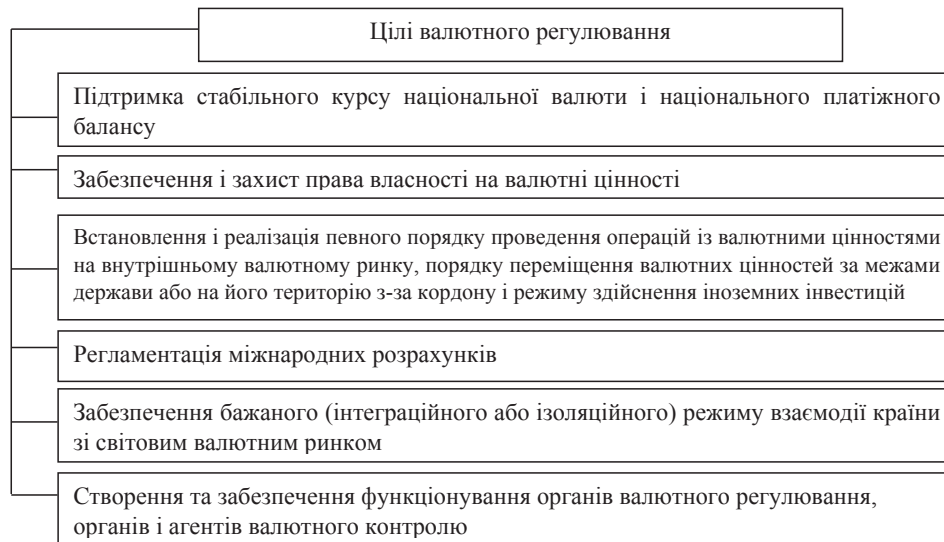

Рис. 1. Цілі валютного регулювання

Джерело: розроблено авторами за [4]

Таблиця 1

Характеристика адміністративних методів валютного регулювання

№ з/п	Метод	Характеристика
1	Валютні обмеження	Система нормативних правил, які встановлюються в законодавчому та адміністративному порядку і спрямовані на обмеження операцій з іноземною та національною валютами, золотом та іншими валютними коштами на ринку і передбачають обов'язкову їх здачу казначейству. Валютні обмеження використовуються для зрівноваження платіжного балансу, регулювання курсу національної валюти та стримування впливу офіційних золотовалютних резервів. Складники валютних обмежень: обов'язковий продаж державі іноземної валюти; заборона вільної купівлі-продажу іноземної валюти; особливі умови переказів та платежів за кордон та отримання зовнішніх позик; обмеження прав фізичних осіб володіти та розпоряджатися іноземною валютою; вивезення капіталу.
2	Валютна блокада	Система економічних санкцій у формі валютних обмежень, що накладаються однією країною або групою країн на іншу країну, для перешкодження використанню нею своїх валютних цінностей задля реалізації певних економічних чи політичних вимог. Валютна блокада є різновидом економічної блокади. До валютної блокади належать такі заходи, як: блокування рахунку, кредитна блокада, валютні обмеження.
3	Регулювання платіжного балансу	Застосування експортних субсидій, митних тарифів, страхування від утрат, викликаних коливаннями валютних співвідношень.

Джерело: розроблено авторами за [5]

на 90 днів, тобто імпортер має можливість не сплачувати за товар протягом 90 днів з дня його отримання. А якщо додати до цього час доставки товару морським транспортом, ми можемо отримати валютний виторг від такої операції через 150–180 і більше днів. Український експортер не може піти на такі умови. У результаті вітчизняні експортери або відмовляються від таких операцій зовсім, або вимушені шукати шляхи подолання таких заборон та обмежень. Вони можуть бути нові операції з іноземними банками чи зниження вартості товару, щоб дати можливість імпортеру компенсувати витрати на комерційний кредит іноземного банку. У будь-якому разі країна-експортер утрачає обсяг валютної виручки. До того ж міжнародні угоди характеризуються наявністю більшої кількості ризиків та віддаленістю експортера від банку-кредитора чи імпортера. Угода може не скластися чи можуть виникнути затримки, у результаті експортер підпадає під санкції.

У практиці українських підприємств було багато випадків, коли на їх рахунки не нараховувалися кошти від іноземних контрагентів в установленій термін, унаслідок чого вже на наступний день вони отримували пеню. У цьому разі підприємство може звернутися до компетентного органу для стягнення заборгованості з іноземного контрагента, але це не має сенсу, бо мінімальна сума мита за судовий розгляд становить 1 800 дол. США у разі звернення до Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України та 1 200 дол. США – у разі звернення до Арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Для уникнення таких ситуацій та мінімізації ризиків українські підприємства знайшли інший шлях – створення компаній в офшорних зонах (офшорні компанії). Офшорні зони являють собою невеликі держави або території, які шляхом надання іноземним резидентам пільг у здійсненні фінансово-кредитних операцій в іноземній валюті залучають закордонні інвестиції [2].

Офшорна компанія являє собою підприємницьке товариство, еквівалентом якого є товариство з обмеженою відповідальністю або акціонерне товариство, але на відміну від місцевих підприємницьких товариств офшорна компанія повністю звільнена від сплати податків або платить низькі податки в країні реєстрації за умови, що вона не отримує доходів у цій країні. Такі компанії дають змогу оптимізувати податки, спростити документообіг, прискорити фінансові потоки і забезпечити їх надійність, уберегти від свавілля фіскальних органів [8].

Схема функціонування офшорної компанії зображена на рис. 2.

На рис. 2 видно, що завдяки офшорній компанії мінімізується ризик від валютних коливань та ліквідується необхідність у здійсненні тривалих імпортерських операцій.

Ще одним фактором, який спонукає підприємців до заснування офшорної компанії, є простота її реєстрації. Нині в Україні є ціла низка компаній, які надають послуги з відкриття офшорних підприємств. Вартість реєстрації коливається від 280 дол. США залежно від країни та набору включених послуг. Строк реєстрації такої компанії займає від тижня до одного місяця.

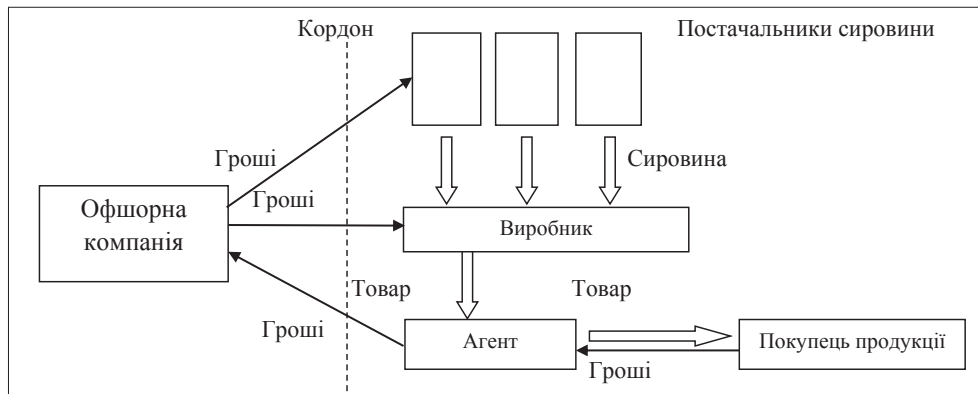

Рис. 2. Схема функціонування офшорної компанії

Джерело: розроблено авторами за [2]

Таблиця 2

Форми міжнародних розрахунків

№ з/п	Форми міжнародних розрахунків	Характеристика
1	Банківський переказ	Доручення одного банку іншому виплатити бенефіціару певну суму валюти. Це основна форма міжнародних розрахунків у сучасній практиці. Крім того, банківський переказ є елементом усіх інших форм міжнародних розрахунків (акредитиви, інкасо, чеки, векселі).
2	Інкасо	Банківська операція, що означає доручення експортера своєму банку отримати від імпортера суму платежу за контрактом проти передачі документів (фінансових, комерційних) та зарахувати кошти на рахунок експортера.
3	Акредитив	Угода, в якій банк зобов'язується на прохання клієнта (імпортера) оплатити документи третій особі або бенефіціару (експортеру), на користь якого відкрито акредитив, чи оплатити акцепт трати, яку виставив бенефіціар, чи неогоціацію (купівлю документів), виставлених йому експортером (бенефіціаром) відповідно до певних умов.
4	Чек	Спеціальний документ, який містить письмове розпорядження банку видати (перерахувати) вказану в ньому суму грошей із поточного рахунку особи, яка підписала чек.
5	Вексель	Цінний папер, який засвідчує без умов негрошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити після настання строку визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

Джерело: розроблено авторами за [4]

Переваги офшорів для українських підприємців трансформуються в негативний ефект для української економіки. Замість того щоб заснувати підприємство в Україні, суб'єкти господарювання відкривають їх за кордоном, відповідно, там вони створюють робочі місця, виплачують податки, сприяють розвитку науково-технічного прогресу, а іноді й вивозять інноваційні ідеї за кордон. У результаті цього Україна позбавляється вищепереважених переваг, які б могли вплинути на зріст виробничих та соціально-економічних показників.

Офшорні компанії є також ефективним засобом для здійснення злочинів, таких як відмивання грошей, проведення нелегальних товарних операцій (у тому числі фіктивних), використання технологій і шахрайських схем, які дають змогу регулювати ціни у зовнішньоекономічній діяльності, накопичувати і виводити капітал, незаконно відшкодувати ПДВ, легалізувати злочинні доходи та ін. Як наслідок, в Україну не надходять значні суми коштів від реальної вартості товарів, які залишаються на рахунках в офшорних країнах, зростає рівень контрабанди та ін., тобто зростає рівень фінансової злочинності у цілому.

Але слід відзначити, що реєстрація офшорної компанії все ж займе певний час і виллється у додаткові витрати для підприємства на саму реєстрацію, підтримку діяльності офшорної компанії та оплату праці консультантів із корпоративного управління, бухгалтерського обліку та юридичних питань, тому в короткостроковому обрії (до одного року) реєстрація офшорної компанії нераціональна, за довгострокового – вигода очевидна.

Отже, зрозуміло, що спрощення процесу повернення валютної виручки запобіжить створенню офшорних компаній та сприяє розвитку економіки України. У 2016 р. Національний банк України запропонував такі заходи у цьому напрямі [10]:

- збільшити для виробників товарів і експортерів терміни повернення валютної виручки до 120 днів;

- скасувати норму обов'язкового продажу 65% валютної виручки та зняти обмеження на здійснення взаємозаліків зустрічних однорідних вимог між покупцем і постачальником за зовнішньоекономічними контрактами;

- скасувати обмеження на здійснення зовнішньоекономічної діяльності, введені НБУ;

- створення програми індивідуального збільшення терміну розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів.

Але ці заходи не є ефективними, більше того, вони можуть поглибити наявні проблеми. Наприклад, термін повернення валютної виручки до 120 днів є недостатнім, за нинішніх умов він повинен бути значно більшим. Створення програми індивідуального збіль-

шення терміну розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів буде сприяти розвитку корупції. Необхідно шукати інші, більш прогресивні методи валютного регулювання.

Висновки. Адміністративні методи валютного регулювання не завжди дають змогу досягти встановлених цілей через відсутність достатніх для цього стимулів та мають короткостроковий ефект. До недоліків інструментів адміністративного методу регулювання належить стримування ними конкуренції на фінансових ринках між кредитними інститутами під час залучення і розміщення ресурсів, що порушує процес ринкового саморегулювання. Крім того, ефективність інструментів прямого адміністративного методу регулювання з часом знижується, оскільки економічні суб'єкти прагнуть знайти шляхи обходу встановлених обмежень і заборон. Необхідно переходити до використання економічних методів валютного регулювання, які дають кращі результати, завдяки чому для досягнення поставленої мети держава створює суб'єктам господарської діяльності сприятливі умови, які заохочують їх до необхідних дій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бездітко Ю.М. Валютне регулювання : [навч. посіб.] / Ю.М. Бездітко, О.О. Мапуїленко, Г.А. Стасюк. – Х. : ОЛДІ-плюс, 2004. – 272 с.
2. Боринець С.А. Міжнародні валютно-фінансові відносини : [навч. посіб.] / С.А. Боринець. – К. : Знання, 2010. – 305 с.
3. Береславська О.І. Міжнародні рахунки та валютні операції : [навч. посіб.] / О.І. Береславська, О.Н. Наконечний. – К. : КНЕУ, 2002. – 392 с.
4. Верланов Ю.Ю. Фінансовий менеджмент : [навч.-метод. посіб.] / Ю.Ю. Верланов. – М. : МДГУ, 2006. – 344 с.
5. Власенко Є.Ю., Брітченко І.Г. Державне регулювання валютного курсу в сучасних економічних умовах / Є.Ю. Власенко, І.Г. Брітченко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – № 3(37). – 300 с.
6. Єпіфанова М.А. Валютне регулювання в системі державного регулювання економіки / М.А. Єпіфанова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – 2010. – № 30. – 280 с.
7. Основи держави і права : [навч. посіб.] / Г.Г. Забарний, Р.А. Калужний, В.К. Шкарупа. – К. : Паливода, 2007. – 384 с.
8. Зимовець В.І. Про інтеграційні процеси у світовому фінансовому секторі / В.І. Зимовець // Економіка України. – 2006. – № 1. – 254 с.
9. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» № 187/94-ВР від 23.09.1994. – Київ : Велес, 2005. – 48 с.
10. Концепція нового валютного регулювання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40253908>.
11. Міщенко В.І. Лквідність банківської системи України / В.І. Міщенко, А.В. Сомик – К. : Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.
12. Мороз А.М. Банківські операції : [підручник] / А.М. Мороз, М.І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2002. – 476 с.
13. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку / Й.А. Шумпетер. – М. : Ексмо, 2007. – 862 с.